

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

42

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1955

Tijdens het drukken van deze aflevering overleed op 25 januari 1956 het lid der Commissie van Redactie A. van der Wiel, conservator van het Munt- en penningkabinet van 's Rijks Munt. Gedurende de enkele jaren, dat hij in de redactie zitting had, heeft hij met bijzondere belangstelling en ruime kennis van zaken het Jaarboek gediend.

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg; Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen; A. van der Wiel †; Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten aan het secretariaat: Lange Voorhout 50, 's-Gravenhage.

DE VONDST AMERSFOORT 1894

door

Dr. H. ENNO VAN GELDER

Op maandag 19 februari 1894 deden twee arbeiders werkzaam bij de verbouwing van een herenhuis aan de Nieuwstraat te Amersfoort een voor de Nederlandse numismatiek bijzonder belangrijke vondst. Bij het maken van een kalkput vonden zij dicht bij de achtermuur van de tuin op ongeveer 40 cm diepte drie Keulse potten, die 12.35 kg gouden munten en 9.9 kg zilveren munten bleken te bevatten, vermoedelijk de omvangrijkste muntvondst ooit in ons land aan de dag gekomen: bij latere telling werden 3662 gouden en 2015 zilveren munten aangetroffen.

Berichten over de opzienbare ontdekking kwamen onmiddellijk in de dagbladen en de numismatische wereld kwam in koortsachtige bedrijvigheid. Het eerst was ongetwijfeld ter plaatse de numismaat J. Schulman, toen in Amersfoort gevestigd, die terstond behulpzaam was bij het maken van een voorlopige verdeling tussen de vier rechthebbenden en na enkele dagen in een interview een overzicht van de inhoud van de vondst bekend maakte. Even later verscheen de toenmalige directeur van het Kon. Penningkabinet, Dr. H. J. de Dompierre de Chaupepié met een assistent ter plaatse, die de eigenaars had overreed goed te vinden dat de munten voor nader onderzoek naar Den Haag gebracht werden. Van aankoop van de gehele kostbare collectie voor het Rijk werd al spoedig afgezien en de munten werden nadat een globaal overzicht was opgemaakt en de verdeling tussen de eigenaars, die aanvankelijk naar het gewicht was geschied, enigszins was gecorrigeerd, weder aan hen ter hand gesteld¹.

Deze besloten allen hun aandeel ten spoedigste te gelde te maken. Het feit dat toen twee elkaar scherp beconcurrerende muntzaken bestonden, leidde ertoe dat de verkoop over twee veilingen verdeeld werd. Schulman kreeg het leeuwendeel te verkopen: de porties van mej. A. van der Heyden, die als eigenaresse van de tuin de helft had gekregen benevens dat van de arbeider B. Elsenaar, die $\frac{1}{3}$ van de andere helft had. De aannemer M. van der Heyden en de andere vinder

J. van de Wetering, die ook ieder $\frac{1}{3}$ van deze helft hadden gekregen, vertrouwden hun aandelen toe aan de oude te Amsterdam gevestigde zaak G. Th. Bom; deze droeg het samenstellen van de catalogus op aan de bekende verzamelaar, toen voorzitter van het Genootschap Th. M. Roest. Schulman won met zijn grotere routine in dit soort werk de race om het eerst gereed te zijn en wist ook de meeste belangstelling uit het buitenland voor zijn veiling te trekken en daarmee voor de eigenaars niet onbelangrijk hogere prijzen te verkrijgen dan later te Amsterdam: zijn veiling had te Amersfoort plaats op 18, 19 en 20 juni 1894: de veiling Bom te Amsterdam op 2, 3 en 4 juli 1894². Ongetwijfeld een prestatie om in zo korte tijd de voorbereidingen voor twee grote veilingen tot een goed einde te brengen.

De ongehoorde schat was zo binnen vijf maanden over heel Europa verspreid. De eigenaars konden tevreden zijn. De opbrengst was:

aandeel mej. A. van der Heyden (Schulman)	f 11.832.75
aandeel M. van der Heyden (Bom)	f 3.004.35
aandeel B. Elsenaar (Schulman)	f 4.053.20
aandeel J. van de Wetering (Bom)	f 2.785.90
	<hr/>
Tezamen bruto	f 21.676.20

De prijzen die voor individuele munten betaald werden, lijken in aanmerking genomen de enorme massa die tegelijk op de markt kwam en het toenmalige zeer lage prijsniveau redelijk. Philippusguldens gingen voor f 3.75 van de hand, bij betere conservatie of merkwaardige omschriften waren zij al spoedig merkbaar duurder. Zilveren dubbele stuivers van Philips de Schone brachten f 0.30 à f 0.50 per stuk op. Gelderse Clemmer- en rijderguldens deden tenminste f 3.25. Duurder waren Engelse rozenobels, waarvan de prijzen tussen f 12.— en f 46.— varieerden en Franse zonnekronen, die van f 5.— af opliepen. Zeldzame stukken brachten veel meer op: 14 munten kwamen boven de f 100.—³. Gekocht werd door het Kon. Penningkabinet en talrijke Nederlandse verzamelaars, benevens door enkele belangstellende buitenstaanders. Het merendeel van de munten ging echter naar de buitenlandse handelaars, waarvan Serrure, Rollin en Feuarent, Cahn, Merzbacher en Hamburger de veilingen bijwoonden en veel kochten, voor een deel allicht in opdracht van verzamelaars en musea. Tegenwoordig is dan ook nog slechts een klein deel van de gevonden munten in openbare collecties als het Kon. Penningkabinet, Teylers Museum (waar de col-

lectie Roest bewaard wordt), het Brits Museum, met zekerheid te identificeren ⁴.

Bewaard zijn echter de zeer uitvoerige gegevens van de beide veilingcatalogi. De bewerkers hiervan waren immers genoodzaakt, alleen al om de verkoopbaarheid van tientallen, soms honderdtallen exemplaren van dezelfde muntsoort te verhogen, de stukken minutieus te beschrijven en van elkaar te onderscheiden. Van de meeste munten worden dan ook de omschriften in extenso weergegeven of door verwijzing naar literatuur nauwkeurig vastgelegd. Van weergave van de tekening is natuurlijk in een tijd toen ruime illustratie van veilingcatalogi nog niet gebruikelijk was, geen sprake. Bij vergelijking met de thans nog te 's-Gravenhage en Haarlem bewaarde exemplaren blijken deze beschrijvingen een zeer bevredigende graad van nauwkeurigheid te bezitten. Wel zijn verscheidene drukfouten aan te wijzen en nog meer te veronderstellen, maar de citaten en omschriften maken zeer vaak een onderlinge controle mogelijk; bovendien zijn gelijksoortige stukken steeds in de vier aandelen door twee deskundigen onafhankelijk van elkaar beschreven en geven tenslotte de verkoopprijzen dikwijls aanwijzingen voor de kritiek van de gedrukte tekst. De beschrijvingen zijn voldoende om de munten stuk voor stuk te herkennen en met weinig te wensen overlatende zekerheid naar plaats en tijd van vervaardiging te ordenen en zodoende een inzicht te verwerven in de samenstelling van deze omvangrijke schat.

Inderdaad geven de catalogi hiervoor niet meer dan de gegevens. Want bij alle zeer te waarden details kan men er onmogelijk een algemeen beeld uit verkrijgen. Vooreerst zijn de exemplaren van iedere muntsoort steeds verdeeld over de afzonderlijk beschreven aandelen van de vier eigenaars, dan zijn ze gegroepeerd in lots, waarvan de omvang uiteenloopt van één stuk tot soms honderd gelijke munten, ten slotte zijn de aangehaalde werken thans merendeels verouderd en door nieuwere handboeken vervangen. Bovendien is de interpretatie van de op zich zelf juiste beschrijvingen wel verre van volmaakt, veroorzaakt deels door onvoldoende kennis, maar veel vaker door de gebrekkige toenmaals ten dienste staande literatuur. De vondst is dan ook ondanks zijn eminent belang, vrijwel nooit gebruikt in wetenschappelijke studies ⁵.

Eerste vereiste hiertoe is een systematisch overzicht van de inhoud, zoals hierachter volgt, samengesteld door hergroepering en kritiek van de tekst der beide catalogi. Vervolgens is nodig een kritische beschouwing van het geheel, die hier tevens aan toegevoegd wordt om als grondslag te kunnen dienen voor verwerking van afzonderlijke gedeelten van het geboden materiaal elders.

Er is geen twijfel of de vondst is volledig beschreven en er heerst vrijwel zekerheid over de identiteit van iedere munt. Weggelaten zijn slechts de overvloedig in de catalogi aangeduide variaties in de afkortingswijze der omschriften, die weinig betrouwbaar zijn en bovendien als meestal door het toeval veroorzaakt, numismatisch en geldhistorisch van weinig belang zijn. Wel zijn zoveel mogelijk verwerkt alle gegevens, die voor datering en toeschrijving aan bepaalde ateliers van belang zijn, zoals jaartallen, emissietekens, interpuncties, munt- en muntmeester-tekens. Ongetwijfeld bevat de lijst een aantal onjuistheden, die bij beschrijving direct naar de stukken niet zouden behoeven voor te komen, en wel hetzij tengevolge van fouten in de oorspronkelijke teksten, hetzij doordat in een aantal gevallen de meest waarschijnlijke interpretatie van de tekst niet steeds de enig mogelijke is. Kwantitatief zijn deze gevallen echter ongetwijfeld van weinig betekenis, zodat deze lijst, mits de wijze van ontstaan in het oog gehouden wordt, als basis voor verdere onderzoekingen zal kunnen dienen.

De lijst is uiteraard door de zuiver numismatische instelling en door zijn lengte voor geldhistorische doeleinden weinig bruikbaar. In ieder geval heeft de 16e eeuwse eigenaar van het geld zich om zo vergaande onderscheidingen niet bekommerd. Hij was geen verzamelaar van vreemde en zeldzame munten, maar had een zeer belangrijk bedrag in de vorm van baar geld in kas. Hem interesseerde dus vooral of het gangbare munten waren en wat de koers van ieder stuk was. Vandaar dat het om de schat in historisch perspectief te zien, noodzakelijk is een tweede korter overzicht toe te voegen, waarin de munten worden ingedeeld in de voor de gebruiker van de tijd zelf geldende categorieën. Ten grondslag werd gelegd het Nederlandse tarief van 1548⁶, de laatste algemene regeling der koersen vóór 1557, het jaartal van de jongste munten.

Bourgondische Nederlanden

1 Vlaamse nobel	2 ex à	f 3:12½	f 7:5
2 Braspenning (dubbele groot)	1 ex à	0:1½	0:1½
3-4 Gouden rijder	2 ex à	1:19	3:18
5-8 Gouden leeuw	21 ex à	2:4	46:4
9-12 Andriesgulden	11 ex à	1:9	15:19
13 Zilveren reaal	1 ex à	0:6	0:6
14-15 Schuitken (halve nobel)	5 ex à	1:15½	8:17½

16-38 Philippusgulden	523	ex à	1:5	653:15
39-47 Zilveren vlies	17	ex à	0:3	2:11
48-88 Dubbele stuiver	1683	ex à	0:2	168:6
89-90 Gouden reaal	15	ex à	3:0	45:0
91-96 Halve gouden reaal.	90	ex à	1:10	135:0
97-112 Karolusgulden	711	ex à	1:0	711:0
113 Zonnekroon	1	ex à	1:16	1:16
114-117 Zilveren reaal	54	ex à	0:3	8:2
				----- f 1808:1

Overige Nederlandse gewesten

118 Wilhelmus schild	8	ex à	1:19	15:12
121-137 Clemmergulden	513	ex à	0:19	487:7
138-158 Gelderse rijdergulden	559	ex à	1:1	586:9
119, 159-161 Diverse goudgulden	4	ex à	1:1	4:4
120, 162 Postulaatgulden	4	ex à	0:11	2:4
163-172 Snaphaan	89	ex à	0:5½	24:9½
173-174 Stuiver	3	ex à	0:1	0:3
				----- 1120:18½

Engeland

175-180 Nobel (noble)	15	ex à	3:15½	56:12½
181-190 Rozenobel (ryal)	32½	ex à	4:5½	138:5¼
191-214 Angelot (angel)	118	ex à	2:17	336:6
				----- 537:3¾

Frankrijk

215 Saluut (salut)	1	ex à	1:18	1:18
216-232 Oude kroon (écu à la couronne)	22	ex à	1:15	38:10
233-348 Zonnekroon (écu au soleil)	55	ex à	1:16	818:0
				----- 858:8

Spanje

349	Castiliaen (castellano)	1 ex à	2:11	2:11
350-353	Dubbele dukaat (doble excelente)	41 ex à	3:18	159:18
354-357	Dukaat (excelente)	13 ex à	1:19	25:7
				187:16

Portugal

358	Tien cruzados (portuguesa)	2 ex à	18:10	37:0
-----	-------------------------------	--------	-------	------

Duitse Rijk

359-480	Keurvorster guldens	346 ex à	1:8	484:8
481-489	Diverse guldens	27 ex à	1:4	32:8
490-492	Oost-Friese guldens	67 ex à	1:2	73:14
493-495	Dukaat	3 ex à	1:19	5:17
496-557	Daalders	02 $\frac{1}{4}$ ex à	1:8	143:3
558-565	Schreckenberger	64 ex à	0:4	12:16
				752:6

Hongarije

566-576	Dukaat	14 ex à	1:19	27:6
---------	--------	---------	------	------

Italië

577-601	Dukaat	34 ex à	1:18	64:12
---------	--------	---------	------	-------

Totaal generaal	5677 ex			f 5387:11 $\frac{3}{4}$
-----------------	---------	--	--	-------------------------

Zuiver numismatisch is de vondst vooral in twee opzichten van belang, afgezien van de rijke aanvullingen die vele collecties eraan ontleend hebben en nog steeds ontleenen. Vooreerst kunnen enkele betrouwbare gegevens voor het bestaan van een aantal varianten eraan ontleend worden ⁷, daarnaast kunnen door de grote omvang van de vondst met enig vertrouwen statistische methoden worden toegepast. Van ieder zij een enkel voorbeeld gegeven. Beide catalogi vermelden onafhankelijk van elkaar dubbele stuivers van Antwerpen 1514 en van Maastricht 1504

(nos 67 en 73). Hoewel beide jaartallen in openbare collecties niet schijnen voor te komen, kan aan het bestaan niet getwijfeld worden. Hetzelfde geldt voor Vlaamse halve gouden realen van Karel V met interpunctie klaverblad (no 93), waarvan het bestaan uit het voorkomen van dezelfde interpunctie op andere denominaties reeds geconcludeerd kon worden en hier bevestigd wordt.

De statistische beschouwing brengt uitsluitel over de omvang van de emissies van enkele veel voorkomende Nederlandse muntsoorten in de Munt te Dordrecht, waarvoor de rekeningen niet zijn overgeleverd, zoals uit de volgende tabellen moge blijken^s.

Philippusgulden Philips de Schone

	geslagen	in vondst
Antwerpen 1496—1506	1.217.000	121 ex.
Maastricht 1500—1506	42.000	2 ex.
Brugge 1496—1506	759.000	79 ex.
Dordrecht	?	124 ex.

Daar voor Antwerpen en Brugge een verhouding van 1 op 9.600 à 9.700 geldt (voor Maastricht is het getal te klein om te gebruiken), mag voor Dordrecht een dergelijke verhouding aangenomen worden, wat doet veronderstellen, dat daar ca. 1.200.000 stuks werden geslagen.

Philippusgulden Karel V

Antwerpen 1506—1519	1.225.000	109 ex.
Maastricht 1506—1519	82.000	4 ex.
Brugge 1506—1519	ca. 250.000	24 ex.
Dordrecht 1506—1519	?	26 ex.

Ook hier liggen de verhoudingsgetallen in dezelfde orde van grootte, zodat een productie te Dordrecht van ca. 300.000 stuks waarschijnlijk lijkt.

Karolusgulden Karel V

Antwerpen 1520—1545	1.660.000	367 ex.
Maastricht 1520—1545	103.000	23 ex.
Brugge 1520—1545	694.000	158 ex.
Dordrecht 1520—1545	?	121 ex.
Hasselt 1527—1535	15.000	3 ex.

De verhoudingsgetallen liggen hier bij een veel jongere munt hoger en bewegen zich met kleine afwijkingen rondom 1 : 4500. Voor Dordrecht kan op grond hiervan een productie van ca. 540.000 stuks worden aangenomen.

Vermoedelijk zal verder onderzoek, in het bijzonder van de buitenlandse series, tot overeenkomstige resultaten kunnen leiden.

Voor de beoordeling van het karakter van de vondst als geheel is het van belang de samenstelling nader te beschouwen. De geldmassa is in vier groepen in te delen:

a. Gouden en zilveren munten van de Bourgondische Nederlanden geslagen onder Philips de Schone en Karel V, en wel in de periode 1496—1557, waarin het muntstelsel ondanks wijziging van de naam van de regerende vorst in 1506 en van de beeldenaars in 1521 geen wezenlijke verandering heeft ondergaan. De munten van vroegere vorsten en die uit de eerste regeringsjaren van Philips de Schone zijn zeer spaarzaam vertegenwoordigd. Dat is volkomen begrijpelijk: de verlaging van de muntvoet in 1496 had geleid tot een versmelting van het oudere geld, waarvan in de vondst dan ook slechts enkele, meest afgesleten exemplaren voorkomen⁹. Een dergelijke omsmelting van het oude geld heeft daarna eerst weer in de eerste jaren van Philips II plaats gevonden, dus na afsluiting van deze schat. Alle geslagen soorten zijn vertegenwoordigd, behalve de zilveren munten beneden de dubbele stuiver, dat zijn de munten met een zilveragehalte lager dan 0.666.

b. Een opvallend groot aantal Gelderse gouden en zilveren munten van Karel van Egmond; ook hier ontbreken de kleinere zilverstukken, waarvan het gehalte beneden 0.666 ligt. Het is bekend, dat het geld van de politieke tegenstander van Karel V, dat op lagere voet geslagen werd, een geduchte concurrent was van het geld der Bourgondisch-Oostenrijkse Nederlanden en ondanks daartoe aangewende pogingen niet geweerd kon worden. Tot dezelfde categorie zouden gerekend kunnen worden de Oost-Friese en andere West-Duitse goudguldens, die een overeenkomstige rol als concurrenten van de Bourgondische munten speelden.

c. De overige gouden munten behoren alle tot de meest gezochte in geheel West-Europa gangbare internationale soorten: Engelse nobels, rozenobels en angels, Franse kronen en zonnekronen, Spaanse dubloenen en dukaten, goede Duitse goudguldens, Hongaarse en Italiaanse dukaten¹⁰. Daarentegen zijn met geen enkel exemplaar vertegenwoordigd de vreemde goudstukken van minderwaardige samenstelling, waar-

tegen de regering van Karel V herhaaldelijk waarschuwde en die in vondsten uit de tijd van Philips II zo veelvuldig voorkomen: bijv. Engelse kronen en Italiaanse scudi.

d. Vreemd zilvergeld is uitsluitend vertegenwoordigd door de Duitse daalder en „schrickerbergers”. De eerste werden in de tijd van Karel V in zeer grote hoeveelheden aangemunt en begonnen steeds meer het goud als voornaamste munt te verdringen¹¹. Zij zijn hier echter nog lang niet in zo groot aantal aanwezig als de plakaten en muntvondsten zouden doen veronderstellen. Geheel ontbreken de anders reeds in vondsten uit de laatste jaren van Karel V massaal voorkomende Spaanse realen, geslagen uit het Amerikaanse zilver.

De vraag dient gesteld te worden of deze samenstelling in overeenstemming is met wat verwacht mag worden op grond van andere gegevens voor een in 1557 in de Nederlanden begraven schat; met andere woorden of deze schat als typerend beschouwd mag worden voor de geldcirculatie in de Nederlanden in en omstreeks 1557. Het zal blijken dat dit eigenlijk niet het geval is. De jongste munten zijn twee daalders van 1557, resp. van de stad Neuss (no. 497) en van het hertogdom Brunswijk-Wolfenbüttel (no. 512)¹². Het tijdstip van definitieve verbergung kan blijken het ontbreken van de in de jaren 1557—1559 zo ruim aangemunte Philipsdaalders zeker niet later dan ditzelfde jaar gesteld worden. De verwachting echter, dat zoals gewoonlijk een groot aantal munten uit de jaren onmiddellijk hieraan voorafgaande gevonden zouden zijn, wordt hier niet vervuld. Reeds een oppervlakkige beschouwing van de reeksen vreemde munten maakt dit duidelijk:

onder de Franse kronen komen slechts 10 na 1541 geslagen exemplaren van Frans I voor (nos 342—347) en geen enkele van diens zoon Hendrik II (1547—1559);

onder de Engelse munten zijn de jongste stukken van ca. 1530 en ontbreken de latere emissies van Hendrik VIII en die van Eduard VI (1547—1553) en Maria geheel;

onder de Spaanse munten wordt geen enkel exemplaar van de in 1537 ingevoerde en overvloedig aangemunte escudo of pistolet aangetroffen¹³; evenmin enig zilverstuk, waarvan de productie reeds ca. 1540 zeer omvangrijk begon te worden;

onder de Italiaanse munten komt evenmin een enkele scudo of pistolet voor, een muntsoort die blijken de talrijke verbodsbepalingen reeds vóór 1540 in de Nederlanden in ruime mate was doorgedrongen; slechts de Duitse daalders lopen betrekkelijk regelmatig tot 1557 door, al is de hele groep zwak vertegenwoordigd in verhouding tot

de goudgulden waarvan de aanmaak reeds ca. 1520 practisch een einde had genomen en die in 1557 in de omloop een veel geringer rol speelden dan de zilveren daalders.

Nog merkwaardiger resultaat geeft een meer gedetailleerd onderzoek van de Nederlandse munten. Uiteraard ontbreken alle stukken op naam van Philips II, doch deze zijn niet voor het najaar van 1557 in circulatie gebracht. Bijna even volledig ontbreken echter stukken uit de laatste jaren van Karel V:

er is slechts één Nederlandse zonnekroon (no. 113), hoewel er tussen 1540 en 1556 voor f 2.000.000,— van deze muntsoort in omloop werd gebracht en de eigenaar van het geld blijkens zijn bezit van Franse zonnekronen geen enkel bezwaar tegen de muntsoort als zodanig heeft gehad;

ook ontbreken geheel de zilveren Karolusgulden geslagen sedert 1542 en de zilveren vier stuivers geslagen sedert 1536. Ook deze kunnen naast de Gelderse snaphanen en het Duitse zilver nauwelijks opzettelijk geweerd zijn;

tenslotte bevinden zich onder de gouden realen, halve realen en Karolusgulden slechts zeer enkele stukken, die blijkens de interpunctie na ca. 1540 geslagen zijn (no. 98, 108 en 110)¹⁴. Hiermede in overeenstemming is dat halve realen en Karolusgulden, die in hoofdzaak in het begin van de regering van Karel V geslagen zijn, in verhouding tot het totale in omloop gebrachte bedrag zeer veel sterker vertegenwoordigd zijn dan de vooral tegen het einde van de regering geslagen hele realen.

Uit deze reeks aanwijzingen moet met stelligheid geconcludeerd worden, dat de te Amersfoort in 1557 weggestopte schat niet kort voordien uit de dagelijkse omloop was bijeengebracht. Alles wijst erop dat de munten daarentegen zeker een jaar of vijftien eerder in hoofdzaak tezamen gebracht moeten zijn. Hiermede is meteen de mogelijkheid uitgesloten, dat we hier te doen hebben met een krijgskas, een kas van een stedelijk of landelijk ambtenaar of het handeldgeld van een reizend koopman. Het gebruikelijke axioma, dat een muntvondst een beeld geeft van de geldcirculatie op plaats en ogenblik van verberging, mag in dit geval niet worden toegepast, al verliest dit hierdoor voor vondsten van minder buitengewone omvang niets van zijn waarde.

Na te gaan is nog of de tijd waarin de munten wel zijn samengebracht nader te bepalen is. Een aanknopingspunt hiervoor leveren de Nederlandse, Gelderse en Franse munten:

onder de gouden Karolusgulden is de Hollandse reeks het scherpst te dateren. Het blijkt dat de emissie 1536—1544 (no. 107) nog ruim vertegenwoordigd is, de latere daarentegen nauwelijks (no. 108); onder de Gelderse munten zijn alle emissies op naam van Karel van Egmond ruim aanwezig, zodat aangenomen moet worden dat tot vrij kort voor het einde van deze muntslag in 1543 stukken aan de schat werden toegevoegd¹⁵;

onder de Franse munten is de emissie van 1540—1541 (no. 327—330) in verhouding tot de korte tijd van aanmaak goed gerepresenteerd, die van 1541—1547 (no. 342—347) daarentegen zeer zwak.

Hieruit volgt, dat nog tot ca 1542 regelmatig nieuwe stukken aan de schat werden toegevoegd. Er is daartegenover geen reden aan te nemen, dat de opeenhoping van het geld lange tijd eerder reeds is begonnen. In de jaren 1542—1557 zijn nog incidenteel enkele stukken aan de schat toegevoegd. Zeer goed mogelijk is natuurlijk, dat de eigenaar in deze jaren toen het geld voor hem regelmatig bereikbaar was, er ook muntstukken aan heeft onttrokken. Het is niet na te gaan in welke mate dit gebeurd is; van veel invloed op de kwalitatieve samenstelling kan deze onttrekking niet zijn geweest.

Tenslotte dient onderzocht te worden in hoeverre de plaats van bijeenbrenging de samenstelling kan hebben beïnvloed. Uit het bovenstaande is duidelijk geworden, dat de schat eerst gedurende een reeks van jaren zijn uiteindelijke vorm heeft gekregen en niet in 1557 voor een bijzonder doel werd bijeengebracht. Dit impliceert, dat het geld heeft behoord aan de bewoner van het huis, waarbij het gevonden werd en maakt het waarschijnlijk, dat de munten door hem in zijn woonplaats Amersfoort bijeengebracht zijn. Deze gevolgtrekking wordt bevestigd door het voorkomen van zoveel Gelderse munten. In 1557 lag Amersfoort middenin in de Bourgondisch-Oostenrijkse Nederlanden en zou een veel geringer percentage Gelderse munten te verwachten zijn geweest: immers gedurende de gehele regering van Karel van Egmond werd voor een bedrag in de orde van grootte van $\frac{1}{2}$ à 1 miljoen gulden aangemunt¹⁶, in dezelfde tijd in de Nederlanden echter voor ca 12 miljoen gulden. Voor 1543 lag Amersfoort echter als grensstad aan de rand van het vijandige Gelre; toen zal allicht Gelders geld in de stad en haar deels op Gelders gebied gelegen omgeving een veel groter rol gespeeld hebben. Juist de lagere muntvoet van de Clemmergulden en ridders gaf deze, zolang de aanmunting voortduurde, in het gebied onder Gelderse invloed een voorsprong, die ze na 1543, toen Gelre was ingelijfd en de regering de koersen zelf vaststelde, geheel verloren. Deze

overvloed van Gelders geld is meteen een bevestiging van de datering.

Indien bovenstaande bewijsvoering juist is, mag de schat beschouwd worden als representatief voor de geldcirculatie in de Nederlanden omstreeks 1540, althans voor de aan het nog onafhankelijke Gelre grenzende gebieden. De schat was met enige zorg samengesteld en bevatte naast Nederlands en Gelders geld, dat uiteraard in de ontvangsten van de eigenaar gedomineerd moet hebben, uitsluitend betrouwbaar internationaal gangbaar vreemd geld, maar daarvan dan ook alle beschikbare soorten. Uitgesloten is slechts klein zilvergeld, op een drietal wel over het hoofd geziene stukjes na (nos 173 en 174). Er is geen enkele reden aan te nemen, dat de vreemde munten direct uit het buitenland geïmporteerd waren: het zijn alle soorten, die geregeld in deze streken als betaalmiddel dienden en dus zeer goed ter voldoening van dagelijkse betalingen uit hoofde van bedrijf of beroep in handen van de Amersfoorter gekomen kunnen zijn. Evenmin als aan een verzamelaar of aan een beheerder van een speciale kas behoeft aan een koopman met speciaal buitenlandse relaties gedacht te worden. Duidelijk wordt hier weer eens het verschil tussen de 16e eeuwse geldomloop en de huidige. Nu betaalt men vrijwel uitsluitend met inheemse munten van de laatste emissie: toen was daarnaast een grote hoeveelheid vreemd en oud geld in dagelijks gebruik. Ditmaal kan de verhouding van deze groepen zelfs kwantitatief worden benaderd, al kunnen de uit de vondst afgeleide percentages slechts bij benadering als algemeen geldig beschouwd worden. Naar de tijd van vervaardiging is de verdeling van het bedrag van f 5387 : 11 $\frac{3}{4}$ de volgende:

Voor ca. 1495	Nederlands	f	100:12	=	1.8 %	
	vreemd		832:3 $\frac{3}{4}$	=	15.3 %	
			<hr/>			f 932:15 $\frac{3}{4}$ = 17.2 %
Ca. 1495–1520	Nederlands		1313:0	=	24.5 %	
	vreemd ¹⁷		759:9	=	14.2 %	
			<hr/>			2073:9 = 38.6 %
Ca. 1520–1540	Nederlands		1508:10 $\frac{1}{2}$	=	28.2 %	
	vreemd		732:10	=	13.6 %	
			<hr/>			2250:16 $\frac{1}{2}$ = 41.8 %
Ca. 1540–1557	Nederlands		6:17	=	0.1 %	
	vreemd		124:13	=	2.3 %	
			<hr/>			131:10 = 2.4 %

Dat het oudere geld in verhouding veel schaarser is dan de kort voor 1540 geslagen munten, behoeft geen verwondering te wekken: afgezien van het feit, dat de totale muntproductie in West-Europa in de 15e eeuw wel geringer geweest is dan in de eerste helft van de 16e eeuw, is het begrijpelijk dat van de oudere munten relatief veel meer door versmelting voor nieuwe aanmuntingen en voor industrieel gebruik en door oppotting en uitvoer naar andere gebieden aan de circulatie onttrokken is. Hierbij sluit geheel aan dat in de jongere groepen het aandeel van de inheemse munten veel hoger is dan bij de oude stukken: de vreemde hebben door elkaar genomen langer de tijd nodig om in de inheemse circulatie te komen dan de Nederlandse, die integendeel langzamerhand meer en meer afvloeien.

Naar de herkomst kan het totaalbedrag als volgt verdeeld worden:

Bourgondische

Nederlanden f 1808:1 = 33,6 %

Overige Nederlanden

(vnl. Gelre) 1120:18½ = 20,7 %

f 2928:19½ = 54,3 %

Engeland 531:3¼ = 9,9 %

Frankrijk 858:8 = 15,9 %

Spanje en Portugal 224:16 = 4,2 %

Duitse Rijk 752:6 = 14,0 %

Hongarije en Italië 91:8 = 1,7 %

2458:1¾ = 45,7 %

Hier zijn de cijfers niet zonder meer uit algemeen-werkende factoren te verklaren. Boven is er al op gewezen, dat het hoge percentage Gelderse munten waarschijnlijk aan de ligging van de vindplaats moet worden toegeschreven. De cijfers voor de verschillende Europese landen mogen niet zonder meer in relatie gebracht worden met de intensiteit van het verkeer met ieder dier landen, al kan deze factor een rol gespeeld hebben. Belangrijker zijn vermoedelijk de omvang van de aanmuntingen in ieder land, waarvoor vergelijkbare cijfers niet ten dienste staan¹⁶, en de muntpolitieke maatregelen zowel van de Nederlandse als van de vreemde regeringen.

Geëindigd moge worden met een gewaagde, maar wellicht niet geheel waardelooze hypothese. De vondst bevatte voor f 653:15 aan Philippusguldens en voor f 711:— aan Karolusguldens. Daar beide muntsoorten

als geld gezien volkomen gelijkwaardig waren, mag aangenomen worden dat beide soorten in de totale circulatie waaruit de schat geput werd in dezelfde verhouding van 12 : 11 aangetroffen werden. Geslagen zijn echter bedragen van resp. 5 en 3 miljoen gulden, die in 1540 niet meer volledig in de Nederlanden aanwezig waren, maar ten gevolge van een omloop van gemiddeld resp. 32 jaar en 10 jaar gedeeltelijk afgevloeid waren en daardoor gereduceerd tot bedragen die zich 11 : 12 tot elkaar verhouden. Hieruit kan berekend worden¹⁰, dat de circulatie in 1540 ca. 2.5 miljoen gulden aan Karolusgulden en ca. 2.3 miljoen gulden aan Philippusgulden bevat moet hebben. Van deze bedragen is dan 0,028 % in de vondst overgegaan. Nu is er voorshands geen reden aan te nemen, dat de eigenaar van de andere beschikbare geldsoorten een belangrijk afwijkend percentage in zijn bezit gekregen heeft (de circulatie aan klein geld kan als kwantitatief onbelangrijk verwaarloosd worden) en mag het totale bedrag van de voor 1540 geslagen munten in de vondst, f 5256 : 1½ beschouwd worden als 0.028 % van de totale muntcirculatie in de Nederlanden ca. 1540. Deze kan daardoor begroot worden op een bedrag in de orde van grootte van 18 miljoen gulden.

¹ Stukken in het archief van het Kon. Penningkabinet (o.a. een door de vinder ondertekend proces-verbaal) en dagbladberichten (het uitvoerigst in het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* van 21 t/m 27 febr. 1894), aangevuld door welwillende mededelingen van de heer A. O. van Kerkwijk, die ten tijde van de vondst op het Penningkabinet werkzaam was.

² Cat. auctie J. Schulman, Amersfoort 18–20 juni 1894 (1711 nummers); Cat. auctie G. Th. Bom, Amsterdam 2–4 juli 1894 (962 nummers). Gebruikt werden ex. in de bibliotheek van het Kon. Penningkabinet, voorzien van kopers en prijzen, benevens ter zitting gemaakte aantekeningen en correcties. Zij worden hierna aangehaald als A (= Cat. Schulman) en B (Cat. Bom); nummers niet door A of B voorafgegaan verwijzen naar de hierachter volgende lijst.

³ De volgende stukken gingen boven f 100,—:

175 Engeland, nobel Hendrik IV	B 444	f 120,—
357 Spanje, dukaat Karel V, Majorca	A 269	f 100,—
358 Portugal, 10 crusados Jan III	A 270	f 303,—
358 Id.	A 271	f 202,—
412 Stad Frankfurt, goudgulden 1515	A 1173	f 190,—
435 Bisdome Regensburg, goudgulden 1523	A 1134	f 135,—
474 Brandenburg, goudgulden Joachim I 1518	B 491	f 152,—
475 Id. 1519	A 1454	f 150,—
476 Id. 1521	A 594	f 215,—
495 Pommeren, dukaat Bogislaw X	A 1660	f 125,—
590 Pauselijke staat, dukaat Pius II	A 1678	f 140,—
598 Id. Leo X	A 1111	f 265,—

⁴ 's-Gravenhage, Kon. Penningkabinet (60 ex.):

17 = B 685; 19 = B 716; 27 = B 305, 310, 311; 29 = B 239, 241, 242, 785;
 33 = A 1022; 37 = B 715; 48 = A 1342; 57 = B 218; 58 = B 222; 66 = B 260;
 72 = B 208; 78 = B 327, 328, 329; 79 = A 1475, B 330; 90 = B 332; 91 = B 266,
 270, 733; 93 = A 1475; 97 = B 278; 102 = B 336; 111 = A 1045; 121 = A 731;
 122 = B 2; 126 = B 25; 130 = B 20; 131 = B 24; 133 = B 573; 134 = A 729;
 196 = B 30; 254 = B 374; 285 = B 395, 832; 294 = B 396; 316 = B 411, 412;
 331 = B 443; 334 = B 437; 349 = B 349; 352 = B 355; 360 = A 1686; 397 = B 951;
 403 = B 952; 425 = A 1206; 433 = B 478; 474 = B 491; 486 = A 1011;
 492 = A 1114, B 900; 497 = B 536; 512 = B 493; 558 = B 518; 592 = B 898.

Haarlem, Teylers Museum (75 ex.):

111 = B 611*; 112 = A 865; 121 = A 730, B 550; 124 = A 704, 724; 125 = A 701,
 709, 714, B 8, 10-13, 555, 558, 560; 126 = B 6, 25-6, 556, 565; 127 = A 697,
 711, B 557; 130 = B 21; 131 = B 24, 572; 132 = A 726, B 14; 133 = B 573;
 136 = B 577; 138 = A 773, B 31-38, 581; 139 = A 758, B 40-43; 140 = A 763,
 B 55; 141 = A 761, 815, B 46, 50, 583; 142 = A 746; 143 = B 53; 145 = B 58, 61;
 147 = A 765; 148 = B 63; 149 = A 814; 152 = B 597; 153 = B 56, 596; 155 = B 66,
 72-76, 78; 159 = B 86; 163 = B 80; 166 = B 82.

Leiden, Penningkabinet der Rijksuniversiteit (1 ex.) 358 = A 271.

London, Brits Museum (51 ex.):

5 = A 281; 8 = A 873; 10 = A 283; 11 = A 608; 12 = A 1462; 14 = A 284;
 15 = A 874; 16 = A 1327; 19 = A 419; 26 = A 610; 29 = A 655; 32 = A 941;
 33 = A 1022; 36 = A 1031; 37 = A 463; 91 = A 509; 93 = A 1213; 95 = A 951;
 97 = A 534, 1416; 100 = A 668; 104 = A 954; 118 = A 871; 160 = A 1148;
 162 = A 1128; 272 = A 1285; 301 = A 164; 304 = A 258; 308 = A 250;
 310 = A 249; 331 = A 254; 337 = A 234; 355 = A 77; 357 = A 269; 376 = A 1681;
 377 = A 1682; 379 = A 1121; 389 = A 1047; 390 = A 1659; 419 = A 1141;
 421 = A 1145; 428 = A 279; 472 = A 1179; 477 = A 1049; 479 = A 1094;
 490 = A 1044; 494 = A 1096; 582 = A 1459; 594 = A 1104; 595 = A 1107;
 598 = A 1111.

⁵ Een overzicht wordt door Dr. de Dompierre gegeven in *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 3 (1896), p. 103-111; hier worden echter alleen de muntsoorten, niet de van ieder stuk aanwezige aantallen vermeld.

⁶ Zie voor de edities van dit plakkaat: M. Hoc, *L'ordonnance monétaire du 11/17 juillet 1548* (Bibliotheca Belgica).

⁷ Voor een dergelijk gebruik zie: *Jaarboek Munt- en Penningkunde* 41 (1953), p. 90.

⁸ Zie: A. de Witte, *Histoire monétaire du Brabant* II, p. 114 vlg. M. Hoc in *Revue belge de num.* 85 (1933), p. 152 en 90 (1938), p. 79.

⁹ De oudere munten zijn blijkens de catalogi meest niet meer dan t(rès) b(ien) c(onservée), d.w.z. gesleten.

¹⁰ Over deze soorten A. Dieudonné in *Revue suisse de numismatique* 22 (1920), p. 5.

¹¹ Zie F. Braudel, *La méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1949, p. 373.

¹² Beide thans in het Kon. Penningkabinet.

¹³ In hoeverre zich onder de Spaanse dukaten late ex. hebben bevonden is niet na te gaan.

¹⁴ De in vrij groot aantal, maar slechts na 1544 geslagen gouden realen van Holland zijn in het geheel niet vertegenwoordigd.

¹⁵ De muntslag op naam van Karel werd na diens dood in 1538 voortgezet (*Revue belge de numismatique* 49 (1893), p. 134). Het is echter onbekend welke van de bekende en alle hier vertegenwoordigde interpuncties typerend is voor de jaren 1538-1543.

¹⁶ De rekeningen zijn bewaard voor 15 jaar; deze wijzen een totaal van fl. 218.000 aan gouden munten aan.

¹⁷ Voor Gelre is bij gebrek aan exacte gegevens aangenomen dat alle Clemmerguldens van 1520, alle rijderguldens na 1520 zijn geslagen, hoewel beide soorten veelal tegelijk werden aangemunt.

Voor Spanje is om dezelfde reden aangenomen, dat de munten op naam van Ferdinand en Isabella voor de helft onder Karel V zijn aangemunt.

¹⁸ Slechts voor Engeland is een vergelijking met ons land mogelijk. In de periode 1485—1523 is voor ca. 12 miljoen gulden aan goud aangemunt. In de Bourgondische Nederlanden 1496—1521 voor ca. 5 miljoen gulden (Zie J. Craig, *The Mint*, Cambridge 1953, p. 413).

¹⁹ Indien het jaarlijks afvloeiingspercentage p genoemd wordt kan de volgende vergelijking worden opgesteld:

$$(5.000.000 - 32 \times \frac{p}{100} \times 5.000.000) : (3.000.000 \times \frac{p}{100} \times 3.000.000) = 651 : 708.$$

Hieruit volgt $p = 1,7\%$.

SYSTEMATISCH OVERZICHT

De lijst geeft een systematisch naar muntsoorten gerangschikt overzicht van de inhoud van de beide veilingcatalogi.

De getallen in de eerste kolom zijn uitsluitend volgnummers om het citeren te vergemakkelijken.

De omschrijving is zo kort mogelijk gehouden en wordt verduidelijkt door een citaat uit de voor iedere munt gebruikelijke literatuur (vdC = Van der Chijs voor de Noord-Nederlandse gewesten, W = De Witte voor Brabant, DdP = Deschamps de Pas voor Vlaanderen). De citaten bedoelen niet meer dan een aanduiding te zijn van het type, niet van bijzonderheden van omschrift en tekening, waarvoor de oorspronkelijke uitgave, voorzover hierop staat gemaakt mag worden, geraadpleegd dient te worden.

Van alle gedateerde stukken is het jaartal vermeld, voor alle ongedateerde stukken is zo nauwkeurig mogelijk de periode van vervaardiging tussen haakjes vermeld (deze valt slechts in uitzonderingsgevallen met de regeringsperiode van de op de munt genoemde vorst samen). Gegevens over munt-, emissie- en muntmeesterstekens zijn zo volledig mogelijk opgenomen, evenals de interpunctie voorzover deze voor de datering van belang leek.

In de voorlaatste kolom wordt verwezen naar de beschrijving in de veilingcatalogi (A = auctie J. Schulman 18—20 juni 1894; B = auctie G. Th. Bom 2—4 juli 1894). De laatste kolom geeft het aantal in de vondst voorgekomen exemplaren van iedere beschreven variëteit. Voor samenvatting per muntsoort en land wordt verwezen naar het overzicht op pag. 10.

Bourgondische Nederlanden

Gouden nobel					
1	Philips de Goede	Vlaanderen (1419—25)	DdP 20, 42	A 604, 1460	2
Dubbele groot					
2	Jan zonder Vrees	Vlaanderen (1416—19)	DdP 10, 26	B 757	1
Gouden rijder					
3	Philips de Goede	Brabant (1434—40)	W 468	B 140	1
4		Vlaanderen (1434—40)	DdP 21, 44	B 301	1
Gouden leeuw					
5	Philips de Goede	Brabant (1454—60)	W 1470	A 281-2, 1325	9
6		Vlaanderen (1454—60)	DdP 21, 51	A 605-6, B 302, 758	10
7		Henegouwen (1454—60)	Chalon 157	A 868	1
8		Holland (1454—60)	vdC 14, 9	A 873	1
Andriesgulden					
9	Karel de Stoute	Brabant (1474—77)	W 500—1	B 663	1
10	Maria de Rijke	Brabant (1478—81)	W 515	A 283	1
11	Karel de Stoute	Vlaanderen (1467—77)	DdP 4, 57	A 607-8, 1461, B 303, 759	7
12	Maria de Rijke	Vlaanderen (1477—82)	DdP 13, 68	A 1462, B 760	2
Zilveren reaal					
13	Philips de Schone	Vlaanderen (1487)	DdP 15, 16	A 609	1
Halve nobel					
14	Philips de Schone	Brabant 1488	W 534	A 284, 1326, B 664	3
15		Holland 1488	vdC 17, 5	A 874, 1587	2
Philippusgulden					
16	Philips de Schone	Brabant (1496—99)	W 595	A 285, 1327, B 164	3
17		1499	W 597	A 317, B 685	2
18		(1500—06)	W 598—9	A 286-316, 318, 1212, 1328-40, B 141-63, 665-76	122
19	Karel V	(1506—19)	W 629, 631	A 419-61, 1371-87, B 226-38, 704-14, 716-7	110
20	Philips de Schone	Id: Maastricht 1502	W 602	A 319	1
21		1503	W 602	B 696	1
22	Karel V	1508	W 634	A 1388	1
23		1515	W 634	B 725	1
24		1518	W 653	A 320-1	2
25	Philips de Schone	Vlaanderen (1496)	DdP 4, 69	A 630, B 761	2
26		(1499)	DdP 6, 70	A 610-2, 1463, B 762-3	6
27		Vlaanderen interp. .*. (1500—04)	DdP 6, 80—2	A 613-20, 623-9, 1464-74, B 305-12, 765-72	75
28		interp. x (1504—06)	DdP —	A 621-2, B 304, 764	4
29	Karel V	Vlaanderen (1506—18)	DdP 1, 2	A 651-6, 1483-4, B 239-42, 785	26
30	Philips de Schone	Holland (1499)	vdC 37, 36	A 909-10, 1588, B 625-6	5

31	Philips de Schone	(1500—06)	vdC 21, 1—2	A 875-908, 1589-1604, B 87-96, 613-24	121
32	Karel V	Holland (1506—20)	vdC 14, 1—7	A 941-50, 1617-20, B 112-8, 641-3	26
33	Philips de Schone	Namen 1499	Chalon 207	A 1022, B 796	6
34		1502	Chalon 208	A 1023, B 345, 797	4
35		1503	Chalon —	A 1024, 1642, B 799	3
36	Karel V	Namen (1513—16)	Chalon —	A 1031	1
36a	Philips de Schone	Luxemburg 1502	Bernays 215	A 1012	1
Halve Philippusgulden					
37	Karel V	Brabant (1506—19)	W 630, 632	A 462-3, B 715	3
38	Philips de Schone	Vlaanderen (1500—06)	DdP 7, 83	B 773	1
Zilveren vlies					
39	Philips de Schone	Brabant 1496	W 605	A 322, B 165-7	4
40		1497	W 605	A 323, B 173	3
41		1498	W 605	B 682*	1
42		1499	W 605	A 324	1
43		1500	W 605	B 183	1
44		1502 (1520)	W 605	A 325, B 197, 694	4
45		Vlaanderen (1496—99)	DdP 6, 73	A 631	1
46		(1500—03)	DdP 7, 84	B 325	1
47		Holland 1499	vdC 22, 25	B 99	1
Dubbele stuiver					
48	Philips de Schone	Brabant 1496	W 608	A 326-35, 1341-7, B 168-72, 677-81	97
49		1497	W 608	A 336-40, 1348, B 174, 682	11
50		1498	W 608	A 341-4, 1349, B 175-7, 683-4	38
51		1499	W 608	A 345-52, 1350-1, B 178-82, 686-7	43
52		1500	W 609	A 353-70, 1352-6, B 184-92, 688-93	87
53		1501	W 609	A 375, 1359, B 196	3
54		1502 (1520)	W 609	A 376-86, 497-501, 1360-2, B 198-201, 694*-695, 695**	51
55		1503	W 609	A 390-6, 1363-4, B 202-5, 696*-8	47
56		1504	W 609	A 402-9, 1367, B 210-4, 699, 700	67
57		1505	W 609	A 412-5, 1369, B 215-21, 701	27
58		1506 (1560)	W 609	A 417-8, 1370, B 222-4, 702	12
59		1507	W 609	A 1389	1
60		onleesbaar	Nrs 48—59	A 371, 1212a, B 225, 703	71
61	Karel V	Brabant 1506	W 635	A 464, 1217	3
62		1507	W 635	A 465-6, 1390-1, B 718	8
63		1508	W 635	A 467-8, B 243	5
64		1509	(W 635)	A 469-72, 1392, B 244-7, 719	26
65		1512	W 635	A 474-87, 1393-1400, B 248-58, 720-2	107

66	Karel V		1513	W 635	A 488-93, 502, 1401, B 259-62, 723	30	
67			1514	W 635	A 494-5, B 724	3	
68			1517	W 635	A 496	1	
69		onleesbaar		Nrs 61—68	A 473, B 263, 726	27	
70	Philips de Schone	Id (Maastricht)	1500	W 610	A 372-4a, 1357-8, B 193-5, 693*	17	
71			1502	W 610	A 387-9, 695*	11	
72			1503	W 610	A 397-400, 1365-6, B 206-9, 698*	18	
73			1504	W 610	A 410-1, 1368, B 700*	6	
74			1505	W 610	A 416	1	
75		onleesbaar		Nrs 70—74	A 401, 503	10	
76	Philips de Schone	Vlaanderen	(1496—99)	DdP 6, 74	A 632-48, 1476-82,	317	
77			(1500—04)	DdP 8, 86	B 313-24, 774-84		
78			1504	DdP 8, 85	A 649, B 326-9	5	
79			1505	DdP 8, 85	A 650, 1475, B 330	3	
80	Karel V		(1512—18)	DdP 1, 4	A 657-9, 1485, B 331, 786	9	
81	Philips de Schone	Holland	1496	vdC 22, 20	A 911-21, 1605-6, B 97-8, 627-32	33	
82			1499	vdC 22, 27—31	A 922-40, 1607-14, B 100-11, 633-40	198	
83		onleesbaar		Nrs 82—3	A 1220a, 1615-6	72	
84	Philips de Schone	Namen	1501	Chalon —	A 1643	1	
85			1502	Chalon 212	A 1025-6, 1644-5, B 346, 798	17	
86			1503	Chalon 213	A 1027-9, 1646, B 347-8, 800	33	
87		onleesbaar		Nrs 84—6	A 1030, 1220c, 1647, B 801	33	
88	Philips of Karel	onleesbaar		Nrs 48—86	A 504-6, 1402	135	
Gouden reaal							
89	Karel V	Brabant		W 659	A 507-8, 1403-5, B 264-5, 727-8	9	
		interp. †	(1521—40)				
90		Vlaanderen		DdP 2, 12	A 660-1, 1486, B 332, 787-8	6	
		interp. ×	(1521—52)				
Halve gouden reaal							
91	Karel V	Brabant		W 660	A 509-24, 1212, 1406-12, B 266-70, 729-35	62	
		interp. †	(1521 vlg)				
92		Id Maastricht	(1521—52)	W 661	A 565	1	
		Vlaanderen	(1521—52)				
93		interp. ×		DdP 2, 13	A 1213-5, 1488-9, B 333, 789	17	
94		interp. .*		DdP —	A 1487	1	
		Holland					
95		interp. + ²	(1521—29)	vdC 25, 5—6	A 951-2, B 119, 644-6	6	
96		interp. .*	(1529—36)	vdC 25, 7	A 953, B 120	3	

¹ In de beschrijvingen zijn de beide emissies niet te onderscheiden.

² Bedoeld worden lilies of klaverblaadjes. Zie: *Jaarboek* 41 (1954), p. 91.

Gouden Karolusgulden					
	Karel V				
	Brabant				
97	interp. † (+) (1521 vlg)	W 662	A 525-32, 534-58, 1413-40, B 271-95, 736-53	366	
98	interp. . (:)	(ca 1540) W 662	A 533	1	
99	Id. Maastricht (1521—52)	W 663	A 559-63, 1441-3, B 296, 754-6	23	
	Vlaanderen (1521—52)				
100	interp. ×	DdP 2, 14	A 664-5, 667-8, 672, 675-80, 1492-7, B 341, 792-4	35	
101	interp. .*	DdP —	A 671, B 340	4	
102	interp. . (:)	DdP —	A 662-3, 666, 669-70, 673-4, 1490-1, B 335-9	46	
103	onleesbaar	Nrs 100—02	A 681, 1216, 1498, B 334, 342, 790-1, 795	73	
	Holland				
104	interp. † ² (1521—29)	vdC 25, 8—11	A 954-62, 967, 970, 972-81, 1621-3, 1626, 1629, 1632, B 121-2, 128, 647-54	44	
105	interp. .*. (1529—36)	vdC 44, 1	A 866, 963-6, 968, 971, 982, 1624-5, 1627, 1630, B 123-7, 129-30, 661-2	24	
106	interp. † (ca 1540)	vdC —	A 997-9, B 136	5	
107	interp. .*. (1536—44)	vdC 38, 40	A 983-95, 1631, B 131-5, 137, 655-60	41	
108	interp. . (1545—56)	vdC 25, 14	A 996, -1628	2	
109	onleesbaar	Nrs 104—08	A 1000, 1220b, 1633	9	
110	Genre (1546—52)	vdC 20, 5	A 864	1	
111	Overijssel (1529—35)	vdC —	A 1045, 1658, B 611*	3	
112	onleesbaar	Nrs 97—112	A 682, 865, 867	24	
	Zonnekroon				
113	Karel V	Brabant 1542	W 664	A 564	1
	Zilveren reaal				
114	Karel V	Brabant (1521—45)	W 674	A 566-76, B 297-300	40
115		Vlaanderen (1521—44)	DdP 3, 19	A 683, 1217, B 343-4	12
	Holland				
116		interp. .*. (1529—36)	vdC 24, 24	A 1001	1
117		interp. . (na 1544)	vdC —	A 1002	1
	Overige Nederlandse gewesten				
	Gouden schild				
118	Holland en Zeeland:	Willem VI (1404—17)	vdC 5, 4	A 870-2, B 612	8

² Bedoeld worden helies of klaverblaadjes. Zie: *Jaarboek* 41 (1954), p. 91.

Gouden gulden

119	Holland en Zeeland: Jan v. Beieren (1420—25)	vdC 11, 1	A 1586	1
120	Utrecht: Rudolf v. Diepholt (1433—55) Gelre: Karel van Egmond	vdC 15, 1—2	A 1139, B 138	2
121	St. Jansgulden (1477—82)	vdC 15, 5	A 730-1, B 550	3
122	Clemmergulden (1496—1543) ³ interp. o/* ⁴	vdC 15, 2	A 686, 1500, B 1-2, 551	9
123	interp. o/*	vdC 15, 3	A 687-8, 690, 1501-04, B 3-4, 552-3	37
124	interp. o/*	vdC 15, 4	A 704, 719-24, 1526, B 23, 571	25
125	interp. o/o	vdC 15, 4	A 700-3, 705-6, 709-10, 714, 1509-13, 1516-7, B 8-13, 555, 558-61	45
126	interp. */o	vdC 15, 4	A 698-9, 727-8, 1514, B 6-7, 75-6, 556, 562, 565	24
127	interp. */*	vdC 15, 4	A 689, 691-7, 707-8, 711, 1505-8, 1518-20, B 5, 15-6, 554, 557, 563-4	63
128	interp. */*	vdC 15, 4	A 1515	2
129	interp. */.*	vdC 15, 4	A 712-3, 1521-2, B 17, 566-7	17
130	interp. *.*.*	vdC 15, 4	A 715-8, 1523-5, B 18-22, 568-70	154
131	interp. rozet/x	vdC 15, 4	A 725, B 24, 572	6
132	interp. +/x	vdC 15, 4	A 726, B 14	3
133	interp. lelie/lelie	vdC 15, 4	A 1527-8, B 573	4
134	interp. lelie/x	vdC 15, 4	A 729	2
135	interp. onzeker Id. Roermond (na 1505)	Nrs 124—134	A 1216	16
136	interp. o/o	vdC 15, 6—7	A 732, 735-7, 1529-32, B 27-30, 574-7	96
137	interp. o/* Rijdergulden (1509—43) ³	vdC 15, 6—7	A 733-4	7
138	interp. */*	vdC 15, 9	A 738, 741-5, 748-51, 754, 773, 780, 806-7, 1533, 1535, 1539, 1561-2, 1564-5, B 31-9, 578-81	70
139	interp. */o	vdC 15, 9	A 752-3, 755-8, B 40-3, 582	17
140	interp. */x	vdC 15, 9	A 739-40, 763-4, 771-2, 1556, B 54-5	15
141	interp. */ox	vdC 15, 9	A 759-62, 767-70, 815, 1550-5, 1558-9, B 44-50, 583-6	126
142	interp. */geen	vdC 15, 9	A 746-7	2

³ De chronologische volgorde der verschillende interpuncties is niet bekend.

⁴ De interpunctie van vz. en kz. wordt afzonderlijk vermeld, daar deze in de regel verschillend zijn. In de teksten worden 5- en 6-puntige sterren niet onderscheiden.

143		interp. *././.*.*	vdC 15, 9	A 774-5, 796-7, B 52-3, 588	9
144		interp. x/*	vdC 15, 9	A 776-8, 1536, 1549, B 57, 589-90	17
145		interp. x/x	vdC 15, 9	A 779, 781-95, 799-800, 1534, 1537, 1540-1, 1545-6, 1548, B 58-61, 591-2	53
146		interp. x/ox	vdC 15, 9	A 1538	1
147		interp. geen/ox	vdC 15, 9	A 765-6, 1557, 1560, B 65, 599	8
148		interp. v/v	vdC 15, 9	A 801-2, 810, 1542, B 62-3, 593	20
149		interp. v/*	vdC 15, 9	A 804-5, 808, 814, 1543, B 594	12
150		interp. */v	vdC 15, 9	A 803, 1544, B 51, 587	4
151		interp. x/v	vdC 15, 9	A 798	6
152		interp. *./v	vdC 15, 9	A 813, 1563, B 597	3
153		interp. *./.*.	vdC 15, 9	A 809, B 56, 595-6	7
154		interp. +/+	vdC 15, 9	A 811-2, 1547, B 64, 598	10
155		interp. lelie/lelie	vdC 15, 10	A 816-36, 839-46, 1566-72, 1575, B 66-78, 600-09	165
156		interp. lelie/x	vdC 15, 10	A 1573-4	2
157		interp. lelie/*	vdC 15, 10	A 837-8	3
158		onzeker	Nrs 138—57	A 847, 1576	9
159	Stad Nijmegen		vdC 1, 1	B 86	1
160	Stad Deventer 1523		vdC 11, 6	A 1148	1
161	Drie Steden van Overijsel 1546		vdC 3, 4	B 139	1
162	Luik: Everard van der Mark (1506—38)		Chestret 430	A 1128, 1685	2
Zilveren rijder					
Gelre: Karel van Egmond (1509—1543)					
163	Snaphaan	interp. */*	vdC 18, 38—9	A 848, 850-4, 858-61, 1220, 1577-8, 1581, 1583, B 79-80, 610	54
164		interp. */o	vdC 18, 38—9	A 857	1
165		interp. o/*	vdC 18, 38—9	A 849, 1582, B 81, 84, 611	10
166		interp. +/*	vdC 18, 38—9	A 1579, B 82	2
167		interp. *./+	vdC 18, 38—9	A 855, B 83	2
168		interp. *./+	vdC 18, 38—9	A 856	1
169		interp. */lelie	vdC 18, 38—9	A 1580	1
170		onleesbaar	vdC 18, 38—9	A 862-3	16
171	Snaphaan 1513		vdC 18, 45	B 85	1
172	Snaphaan (Roermond)		vdC 18, 42	A 1584	1
Stuiver					
173	Utrecht: David van Bourgondie 1478		vdC 18, 27	A 1140	2
174	Luik: Jan van Horne 1486		Chestret 404	A 1684	1
Engeland					
Nobel (noble)					
175	Hendrik IV (1412—3)		Brooke, p. 143	B 444	1
176	Hendrik V (1413—22)		—, p. 146	A 1-2, 1221	3

177	Hendrik VI (ca 1422—25)		Brooke, p. 145, I	A 3, 1223	2
178	(ca 1428—35)		—, p. 145, III	A 1222	1
178	(ca 1440—50)		—, p. 145, VI—VIIA	4-5, B 445	4
180	onzeker		Nrs 176—9	B 870-2	4

Rozenobel (Ryal)

Eduard IV (1464—70)					
181	London	i.m. rose	Brooke, p. 155, II	A 19, B 446, 877	3
182	London	i.m. sun	—, p. 155, III	A 14, 16, 1224	3
183	Coventry	"	—, p. 155, III	A 21-2	2
184	Norwich	"	—, p. 155, III	A 17	1
185	London	i.m. crown	—, p. 155, IV	A 6-10, 15, 18, 20, 1225-8, 1230-1	14
186	Bristol	"	—, p. 155, IV	A 12-3	2
187	London	i.m. cross fitchée	—, p. 155, VI—VIIA	11, 1229	2
188	York	"	—, p. 155, VI	A 23	1
189	London	onzeker		B 873-6	4

Halve rozenobel (half ryal)

Eduard IV (1464—70)					
190	London	onzeker	Brooke, p. 155	B 878	1
Angelot (angel)					
Eduard IV (1464—70)					
191		i.m. rose	Brooke, p. 156, V	B 879	3
192		i.m. cross fitchée	—, p. 156, VII	A 1236	1
Hendrik VI (1470—71)					
193		i.m. cross	Brooke, p. 158	A 1207	1
Eduard IV (1471—83)					
194		i.m. annulet	Brooke, p. 158, 1	A 34-7, B 447	5
195		i.m. cross with pellets	—, p. 158, 3	A 1237	1
196		i.m. cross pierced	—, p. 158, 4—5	A 31-3, 1233, 1238, B 448-9	7
197		i.m. cinquefoil	—, p. 158, 6	A 24-30, 1232, 1234-5, B 450-1	12
198		onzeker	Nrs 191—2, 194—7	B 880	1
Richard III (1483—5)					
199		i.m. sun and rose	Brooke, p. 160	B 38	1
Hendrik VII (1485—1509)					
200		i.m. cinquefoil	Brooke, p. 169, II	A 1208, 1239, B 891	3
201		i.m. escalop	—, p. 169, III	A 58-9, 1242, 1248	4
202		i.m. pansy	—, p. 169, III	A 50-4, 1245	6
203		i.m. lis issuant from rose	—, p. 169, III	A 49	1
204		i.m. anchor	—, p. 169, III	A 45-8, 1247	5
205		i.m. greyhound's head	—, p. 169, III—IV	A 60-1, 1246, B 888-9	5
206		i.m. crosslet	—, p. 169, IV—V	A 55-6, 1243, B 456-60, 890	9
207		i.m. crosslet and pheon	—, p. 169, V	B 455, 886-7	3
208		i.m. pheon	—, p. 169, V	A 39-44, 57, 1240-1, B 452-4	12
209		onzeker	Nrs 200—208	A 1244, B 881-5	7
Hendrik VIII (1509—26)					
210		i.m. castle	Brooke, p. 183	A 62-6, 1249	6
211		i.m. portcullis	—, p. 183	A 67-75, 1250, B 892-5	19
Hendrik VIII (1526—44)					
212		i.m. lis	Brooke, p. 184	A 76, B 896	2
213		onzeker	Nrs 210—12	B 461	1
214		onzeker	Nrs 191—212	A 1209	3

<i>Frankrijk</i>				
		Saluut (salut)		
	Hendrik VI (1422—35)	Lafaurie 447		
215	Dijon		A 104	1
	Karel VI (1389—1411)	Kroon (écu à la couronne)		
		Lafaurie 378		
216	Angers		A 101	1
217	Dijon		A 1261	1
218	La Rochelle		A 102	1
219	Montpellier		A 1259	1
220	Tournai		A 103, B 362	3
221	Villeneuve-St. André		A 1260	1
222	onzeker		B 811	1
	Karel VII (1436—61)	Lafaurie 510		
223	Crémieu		A 1264	1
224	La Rochelle		A 105	1
225	Montpellier		A 108	2
226	Paris		A 106-7	2
227	Tournai		A 1262	1
228	Tours		A 1263	1
	Lodewijk XI (1461—75)	Lafaurie 524		
229	Angers		A 110	1
230	La Rochelle		B 364	1
231	Rouen		A 109	1
232	onzeker		B 363, 812	2
		Zonnekroon (écu du soleil)		
	Lodewijk XI (1475—83)	Lafaurie 529		
233	Angers		A 149	1
234	Bordeaux		A 155	1
235	Paris		A 135, B 826	2
236	Perpignan		A 150, 162	2
237	Rouen		B 386, 825	3
238	St. Lô		A 136, B 827	2
239	Toulouse		B 378	1
240	Tours		A 144	1
	Karel VIII (1483—94): diff. couronnelle	Lafaurie 554		
241	Amiens		B 817	1
242	Angers		B 369, 815	2
243	La Rochelle	m.m. ⁵ croissant	A 123, 1271	2
244	Lyon		A 121	1
245	Montpellier		A 120	3
246	Paris		A 130, B 818	3
247	Rouen		A 126, 1269, 1272, B 370	4
248	St. Lô	m.m. I (1); rose (1)	A 119, 124, 128, B 819	4
249	Toulouse		B 813	1
250	Tours	m.m. (1)	A 127, 1270, 1273, B 367-8	5
251	Troyes	m.m. trêfle	A 125	1
252	onzeker		B 820	1
	Karel VIII (1484—98): diff. lis	Lafaurie 554f		
253	Angers	m.m. A (1)	A 115, B 814	2
254	Bayonne		A 122, B 373-4	4
255	Bordeaux		A 1268	1
256	Bourges		A 116	1
257	La Rochelle		A 1266	1
258	Limoges		A 114	1

⁵ De muntmeestertekens zijn in de beschrijvingen zeer onvolledig vermeld.

259	Montélimar	m.m. F	A 129	1
260	Montpellier	m.m. rose	A 112, B 365	2
261	Paris		A 117, B 372	4
262	Poitiers		A 113, 132, 1265, B 816	7
263	Rouen		A 111, 1267	3
264	St. Lô		A 131	1
265	Toulouse	m.m. fleur	A 118	1
266	Tournai		B 371	1
266a	Tours		B 366	1
267	Karel VIII: onzeker		A 134, 1274	5
	Karel VIII: écu de Bretagne (1491—98)		Nrs 241—66 Lafaurie 557	
268	Rennes		A 133	1
	Lodewijk XII (1498—1507): écu au soleil		Lafaurie 592	
269	Bayonne	m.m. croissant (1); losange (3)	A 161, 1281-2, B 393, 830	6
270	Bordeaux		A 139, 1280, B 394	3
271	Bourges		A 152, 156	2
272	Gênes	m.m. A.C.	A 1285	1
273	La Rochelle	m.m. gland (1); deux croissants (2); N (2)	A 141, 147, B 380-1, 823	6
274	Limoges	m.m. R	B 382	1
275	Lyon		A 138, 143, 148, 157, 1275, 1278, B 383-5, 824	14
276	Montpellier	m.m. (1); P (1)	A 140, B 375-6, 821	4
277	Paris		A 160, 1276, 1279, B 388	4
278	Poitiers		A 137, B 379	2
279	Rouen		A 142, B 387	2
280	St. Lô	m.m. rose (2)	A 154, B 389-90, 828	4
281	Toulouse	m.m. arbre (1)	A 1277, B 377, 822	3
282	Troyes	m.m. deux annelets	A 146	1
283	Villeneuve-St. André	m.m. coquille (1), losange (2)	A 145, 151, 153, 158-9, B 391-2, 829	9
284	onzeker		A 178, B 381	7
	Lodewijk XII (1498—1507): id. de Bretagne		Lafaurie 594	
285	Nantes		A 166, B 395, 832	3
	Lodewijk XII (1498—1507): id. de Dauphiné		Lafaurie 597	
286	Crémieu		A 1283	1
287	Montélimar	m.m. étoile F	A 1284	1
	Lodewijk XII (1498—1507): id. de Provence		Lafaurie 596b	
288	Tarascon		A 163	1
	Lodewijk XII (1507—1514): écu au porc-épic		Lafaurie 598	
289	Bayonne		A 176, B 402, 835	5
290	Bordeaux		A 171	1
291	Bourges		A 169, B 833	2
292	La Rochelle	m.m. deux croissants	A 173	1
293	Lyon		A 174, B 397-8	3
294	Montpellier		B 396	1
295	Paris	m.m. besant (1)	A 175, B 400	2
296	Rouen	m.m. deux croissants	B 399	1
297	St. Lô		A 168	1
298	Tours		A 167	1
299	onzeker		A 170, 172, B 401, 834, 836	5

Lodewijk XII (1507—14): id. de Bretagne				
300	Nantes		Lafaurie 600	B 837 1
301	Nantes		— 600a	A 164-5 2
Lodewijk XII (1507—14): id. de Dauphiné			Lafaurie 601	
302		m.m. h		A 177 1
Frans I (1515—40): écu au soleil			Ciani 1070	
303	Lyon	m.m. +		A 241-2 2
304	Milan			A 258 1
Frans I (1515—40): écu au soleil			Ciani 1071	
305	Bayonne	m.m. ;+;		A 248, B 407 2
306	Lyon	m.m. étoile (7), deux losanges (2)		A 244-6, 1286-7, B 405-6, 838-9 12
307	Paris			A 243, 247, 1288 3
Frans I (1515—40): écu au soleil			Ciani 1075	
308	Lyon	m.m. deux étoiles		A 250 1
309	Paris			A 1309 1
Frans I (1515—40): écu au soleil			Ciani 1072	
310	Bayonne	m.m. D (1), B (1)		A 249, 1289 2
Frans I (1515—40): écu au soleil			Ciani 1073	
311	Bayonne	m.m. — (6); D (13); M (4); B (14)		A 198, 200-2, 205-10, 212-3, 216-7, 219, 1297, 1300, 1302, 1307, B 408, 415-7, 419-22, 428-9, 843, 853-5, 861 37
312	Bordeaux	m.m. R (4); fontaine (1), C (3), étoile (1)		A 196, 203, 215, 1290, 1295, 1299, B 414, 851-2 9
313	Bourges			A 199, B 427 2
314	La Rochelle	m.m. I dedans D		A 204, 214 2
315	Limoges			B 413, 850 2
316	Lyon	m.m. — (8), rose (13); F (2)		A 179-83, 186, 1292-4, 1303, B 409-12, 844-7 30
317	Montélimar	m.m. monde		A 195 1
318	Montpellier	m.m. C (1)		A 185, B 426, 857 3
319	Paris	m.m. C (2)		A 188-90, B 840-1 7
320	Poitiers	m.m. R (1)		A 1291, B 849 2
321	Rouen			B 842 1
322	St. Lô			A 1305 1
323	Toulouse	m.m. trèfle (12)		A 184, 187, 192-4, 1298, 1301, 1304, B 423-5, 856 16
324	Tours			A 191, B 848 2
325	Villeneuve-St. André	m.m. X		A 197 1
326	onzeker			A 218, 220, 1296, 1306, 1308a, B 430, 858-60, 862 27
Frans I (1540—1): écu au soleil			Ciani 1070 var.	
327	Bordeaux	diff. K; m.m. croissant		B 403-4 2
Frans I (1540—1): écu au soleil			Ciani 1073 var.	
328	Bayonne	diff. L; m.m. D		A 211, B 418 2
329	Toulouse	diff. M; m.m. coquille		A 1308 1
Frans I (1540): écu à la salamandre			Ciani 1089	
330	La Rochelle			A 1322 1
Frans I (1515—40): écu de Bretagne			Ciani 1088	
331	Nantes	m.m. fer de lance (6)		A 254, 256-7, B 442-3 8
332	Rennes	m.m. fer de lance		A 255 3

Frans I (1515—40): écu de Dauphiné	Ciani 1081		
333 onzeker		B 864	1
Frans I (1515—40): écu de Dauphiné	Ciani 1082		
334 Crémieu m.m. croisette (4), P (1), I (2)		A 221-5, 231, 1312-3, B 435-8, 866	23
335 Romans m.m. P (5), I (9)		A 226-30, 1314-7, B 439	20
336 onzeker		A 232, B 865	5
Frans I (1515—40): écu de Dauphiné	Ciani 1083		
337 Grenoble m.m. E (4); N (3); T (2)		A 233-7, 1318-9, B 440	10
337a onzeker		A 238, B 867	5
Frans I (1515—40): écu de Dauphiné	Ciani 1084		
338 Crémieu m.m. croisette		A 239	1
338a onzeker		B 868	1
Frans I (1515—40): écu de Dauphiné	Ciani 1086		
339 Crémieu m.m. croisette		A 1320	1
340 Romans m.m. PL (1)		A 240, 1321, B 441	3
341 onzeker		B 869	2
Frans I (1541—47): écu à la croisette	Ciani 1091		
342 Bayonne m.m. D		A 252, B 433	2
343 Bordeaux		A 1311	1
344 Lyon m.m. F		A 432	1
345 Paris		A 1310	1
346 Rouen		A 251, B 431, 863	3
347 Toulouse m.m. coquille (2)		A 253, B 434	2
348 onzeker	Nrs 229—347	A 1210	7

Spanje

Castiliaan (Càstellano)

Castilië: Ferdinand en Isabella (1474—97)			
349 Sevilla	Heiss 17, 2	B 349	1

Dubbele dukaat (doble excelente)

Castilië: Ferdinand en Isabelle (1497—1566)			
350 Burgos	Heiss 20, 62	A 79	1
351 Granada	— 20, 63 var.	A 97, B 351	2
352 Sevilla ⁶	— 20, 65 en 74	A 80-96, 1251-5, B 352-9, 802-4, 806-9	37
353 Toledo	Heiss 20, 63	B 350	1

Dukaat (excelente)

Castilië: Ferdinand en Isabella (1497—1566)			
354 Sevilla	Heiss 20, 69	A 98-100, 1256-8, B 805	7
355 Barcelona: Ferdinand I (1497—1516)	— 80, 14—6	A 77-8, B 360, 810	4
356 Valencia: Ferdinand I (1497—1516)	— 99, 3	B 361	1
357 Majorca: Karel V (1516—1556)	— 108, 1—2	A 269	1

Portugal

Tien cruzados (portuguesa)

358 Jan III (1521—1557)	Aragao 15, 2	A 270-1	2
-------------------------	--------------	---------	---

Duitse Rijk

Rijnse goudgulden

Mainz			
359 Johann van Nassau Bingen (1409—16)	Cat. Joseph 1549	A 1129, B 474	2

⁶ De tekens op de munten van Sevilla zijn niet duidelijk omschreven.

360	Dietrich von Isenburg	Höchst (1459—61)	Cat. Joseph 1594	A 1686	1
361	Adolf von Nassau	Mainz (1464—75)	— 1586	A 1130-1, 1687	3
362	Bertold von Henneberg	Mainz 1501	— 1607	A 1132	1
363	Uriel von Gemmingen	Mainz 1509	— —	A 1688	1
364	Albrecht von Brandenburg	Mainz (1514 vlg.)	— 1631	B 475	1
365		Mainz 1536	— 1633 var.	A 1133, B 906	2
Trier					
366	Werner von Falkenstein	Offenbach (1409—17)	Noss 398—412	A 1137	1
367		Oberwesel. (1410—17)	— 346—63	B 477	1
368	Jacob von Sierck	Koblenz (1439—56)	— 468—87	A 1138	1
Keulen †					
369	Dietrich von Mörs	Bonn (1414—19)	Noss 272—8	B 902	1
370		Bonn (1419—23)	— 289—319	B 466	1
371		Riel (1439—63)	— 361—98	A 1115, 1679, B 465, 901	4
372	Ruprecht von der Pfalz	Riel (1463—64)	— 400—3	A 1117-8, B 467	3
373		Riel (1464—68)	— 411—18	B 468	2
374		Riel (1468—72)	— 423—39	A 1116	1
375		Bonn (1468—70)	— 427—33	A 1680, B 469	2
376	Hermann von Hessen	Bonn (ca 1475)	— 466	A 1681	1
377		Bonn (1480—81)	— 467—72	A 1120, 1682, B 470, 903	24
378		Bonn (ca 1481)	— 473	B 471	1
379		— 1503	— 492—7	A 1121, B 472	2
380	Philipp von Daun	— 1508	— 526	B 473	1
381		— 1510	— 531	A 1122	1
382		— 1511	— 535—6	A 1123, B 904	2
383		— 1512	— 542	A 1124	1
384	Herman von Wied	— 1516	— 573½	A 1125	1
385		— 1520	— 599	A 1126	1
386		— 1522	— 612	A 1127, 1683	2
387	Adolf von Schauenburg	— 1547	— 3	B 905	1
Palts					
388	Ludwig III	Bacharach (1417—24)	Cat. Joseph 1941	A 1046	1
389	Friedrich I	Heidelberg 1464—76)	— 1990	A 1047	1
390	Philipp	— (1476—1480)	— 2008	A 1659	1
391		— 1492	— 2009 var.	B 502	1
392		— 1497	— 2010	B 931	1
Koninklijke Munt					
393	Sigismund	Frankfurt (1418—31)	Joseph 104	A 1150	1
394		Frankfurt (1431—37)	— 109	A 1151, B 948	2
395	Friedrich III	Frankfurt (1440—51)	— 112	A 1161-2, B 529	3
396		Frankfurt (1451—90)	— 120—2	A 1152-60, 1691-3, B 526-8, 949-50	24

† Zie ook nr. 481.

397	Frankfurt 1493	Joseph 127	A 1694, B 951	2
398	Basel (1451—90)	Geigy 45—53	A 1143, B 945	2
399	Nördlingen (1451—90)		A. 1184-94, 1704-6, B 537-8, 954-5	28
400	Nördlingen 1491		A 1195, 1707	2
401	1493		A 1196	1
402	Maximilian I Frankfurt 1495	Joseph 129	A 1163-4	2
403	1496	— 130	A 1165, 1695, B 952	3
404	1498	— 132	A 1696	1
405	1499	— 133	A 1166, B 530	2
406	1501	— 135	A 1697	1
407	1502	— 136	A 1167	1
408	1503	— 137	A 1168, 1698	2
409	1505	— 138	A 1169-70	2
410	1507	— 141	A 1171-2, 1699-1700	4
411	1511	— 146	A 1701	1
412	1515	— 154	A 1173	1
413	Nördlingen 1491		B 539	1
414	1494		A 1179	1
415	1498		A 1198	1
416	1500		B 956	1
417	1508		A 1199	1
418	Karel V Frankfurt 1522	— 156	B 953	
419	Augsburg (1519—)	Forrer 1—8	A 1141-2	2
420	Stad Keulen (1475—1511)	Noss 16—21	A 1144, 1690	4
421	1515	— 70—1	A 1145, B 524	2
422	1518	— 80	A 1146	1
423	1527	— 99	A 1147	1
424	1534	— 108	B 525	1
425	Stad Straatsburg (1508 vlg.)	Engel 414—7	A 1206, 1710-1, B 961	5
426	Stad Metz	Sauley 4—6	A 1183, 1703	2
427	Baden: Christoph (1503—12)	Wielandt 36 vlg.	A 276-8, B 908	5
428	1506	— 74	A 279	1
429	1507	— 78	A 280	1
430	1508	— 84	A 1211	1
431	Württemberg: Ulrich (1498—1519)	Binder—Ebner 51 vlg.	A 1099-1100, 1676, B 519, 943	6
432	Christoph 1555	— 30	B 944	1
433	Beieren: Albrecht IV 1508	Beierlein 224	B 478	1
434	Fugger: Anton (1534—60)	—	A 684	1
435	Regensburg: Johann van der Pfalz 1523	Plato 2	A 1134	1
436	Salzburg: Leonhard van Kentschach 1500	Bernhart 38 sq.	A 1135, 1689	2
437	Tirol: Sigismund (1478—1525)	Mooser 1—25	A 273-5, B 942	6
Brandenburg in Franken:				
438	Albrecht Achilles (1470—86)	Schroetter 322 sq	A 577, 1444-5, B 479-80, 909-10	21
439	Friedrich und Sigismund (1486—95)	— 360 sq	A 578-9, 1446, B 481-2, 911-2	29
440	Friedrich (1495—97)	— 437 sq	A 580-1, 1447, B 483-4, 913	8
441	1497	— 450 sq	A 582-3	2
442	1498	— 457 sq	A 1448	1
443	1499	— 468 sq	A 584-5, 1449	5
444	1500	— 478 sq	A 586	2
445	1501	— 486 sq	B 914	1
446	1503	— 490	A 1450, B 485	2
447	1504	— 491	A 587-8	2

448	1506	Schroetter 496 sq	A 589, B 486, 915-6	4
449	1507	— 500 sq	B 487-8, 917	3
450	1508	— 506 sq	A 590, B 489	2
451	1509	— 510 sq	B 490	1
452	1510	— 513 sq	A 591	2
453	1511	— 517 sq	A 592	1
454	1512	— 520 sq	A 1451	1
455	Casimir und Georg 1516	— 535 sq	A 1452-3	2
456	1524	— 551 sq	A 593	1
457	1525	— 553 sq	B 918	1
458	Georg und Albrecht 1533	— 589 sq	A 595	1
459	1541	— 632 sq	B 919	1
460	Stad Neurenberg (1496—1506)	Kellner 5	A 1200, 1708, B 533	3
461	1508	— 5	B 957	2
462	1510	— 7	A 1709	1
463	1512	— 7	A 1201	1
464	1519	— 11	A 1202, B 534	2
465	1525	— 11	A 1203, B 958	2
466	1530	— 12	B 535	1
467	1533	— 12	A 1204	2
468	1534	— 12	B 959	1
469	1535	— 12	B 960	1
470	1536	— 12	A 1205	1
471	Stad Lüneburg, Friedrich III (1440—93)	Bahrfeldt Sp. 471	A 1175-8, 1702	5
472	Maximilian I (1493—1519)	— Sp. 472	A 1179-82, B 532	5
473	Stad Hamburg, Friedrich III (1440—93)	Gaedeckens 263-6	B 531	1
Brandenburg-Mark				
474	Joachim I Frankfurt 1518	Bahrfeldt 289	B 491	1
475	1519	— 290	A 1454	1
476	1521	— 291	A 594	1
Saksen				
477	Friedrich, Albert und Johann Leipzig (1486—97)		A 1049	1
478	Albrecht Leipzig (1486—97)		A 1085-7, 1671-2, B 515, 932	14
479	Silesië—Münsterberg:			
	Karl 1512	Saurma 234	A 1094	1
480	1516	— 236	A 1095, 1674	2
Andere goudgulden				
Keulen (postulatgulden)				
481	Ruprecht von der Pfalz Deutz (1464—68)	Noss 421	A 1119	3
Gulik—Berg (Hubertusgulden)				
482	Wilhelm IV Mühlheim (1489—1500)	— 185—6	A 1003-5, 1634, B 494, 923	9
483	1501	— 196	B 495	1
484	1503	— 198	A 1006, 1635, B 496, 924	8
485	Stad Dortmund, Friedrich III (1451—93)	Meyer 47	A 1149	1
486	Lotharingen: René II (1477—1508)	Saulcy XII, 6	A 1011	1
487	Münster: Heinrich von Schwarzburg (1466—96)	Grote 26	B 907	1
488	Osnabrück: Erich von Braunschweig 1515	Kennepohl 174	B 476	1
489	Bremen: Heinrich von Schwarzburg (1463—96)	Jungk 38-64	A 1114, B 900	2
Oost-Friesland				
490	Edzard I (1491—1528)	Meier 18	A 1032-43, 1648-56, B 499-501, 926-30	65
491	Enno II (1528—40)	Knyphausen 6356	A 1044	1
492	(1528—40)	— 6355	A 1657	1

Dukaat

493	Salzburg: Matthias Lang von Wellenstein 1537	Bernhart 620	A 1136	1
494	Silezië—Münsterberg: Karl 1522	Saurma 241	A 1096	1
495	Pommeren—Stettin: Bogislaw X (1498—1523)	Dannenberg 373	A 1660	1

Daalder

496	Gulik—Berg: Wilhelm IV (1543—66)	Noss 290 sq	A 1007-8, 1636-9, B 497, 925	10
497	Stad Neuss 1557	— 32—7	B 536	1

Brandenburg in Franken:

498	Georg und Albrecht 1538	Schroetter 649 sq	A 1455-6	2
499	1540	— 681 sq	A 1457	1
500	1541	— 689 sq	A 596	2
501	1542	— 698 sq	A 597-9	3
502	1543	— 706 sq	A 600, B 492, 920	3
503	1544	— 718 sq	A 601-2, B 921	3
504	1545	— 733-4	B 922	1
505	Albrecht 1549	— 746 sq	A 603	1
506	1550	— 753 sq	A 1458	1
507	Leuchtenberg: Georg 1548		A 1009	1

Oostenrijk

508	Ferdinand I	Joachimstal (1530—5)	Miller p. 4	B 462	1
509	Schlick: Stephan 1526		Fiala 115 sq	B 941	1
510	Stephan 1526		— 137 sq	A 1093	1

Brunswijk—Wolfenbüttel:

511	Johann Friedrich von Sachsen und Philipp von Hessen 1546	Fiala 168	B 940	1
512	Heinrich d. J. Goslar 1557	— 88	B 493	1

Saksen

513	Johann Annaberg 1537	Engelhardt 133 vlg.	A 1067-9, 1664	4
	Friedrich-Georg			
514	1538	— 138 vlg.	A 1070-1	2
515	1539	— 145 vlg.	A 1072	1
516	Buchholz 1534	— 114 Anm.	A 1064, B 508	4
517	1536	— 132	B 934	1
518	Freiberg 1534	— 115	A 1065	1
519	Schneeberg 1535	— 121	A 1066	1
520	onzeker 1539	—	B 509	1
521	Johann Friedrich-Heinrich Annaberg 1539	— 163	A 1073-4, B 935	3
522	1539	— 166-7	A 1075	1
523	1540	— 171 vlg.	A 1076, 1666-7, B 510	4
524	Johann Friedrich- Heinrich-Johann Ernst Buchholz 1539	— 189	A 1665, B 936	2
525	1540	— 190 vlg.	A 1077, B 937	2
526	Johann Friedrich- Moritz-Johann Ernst Buchholz 1541	— 220 Anm.	B 511	1
527	Johann Friedrich- Moritz Annaberg 1542	— 199 vlg.	B 512-3, 938	4
528	1544	— 207	A 1079-80	2
529	1545	— 210	A 1081, 1668	2
530	1546	— 213	A 1084, 1670, B 514	4
531	Buchholz 1543	— 223	A 1078	1
532	1545	— 229	B 939	1
533	1546	— 231 vlg.	A 1082, 1669	2
534	Freiberg 1546	— 215 vlg.	A 1083	1

535	Moritz	Annaberg	1547	Engelhardt 218	A 1088	1
536			1549	— 258 vlg.	A 1090	2
537			1550	— 265-6	A 1091	1
538			1552	— 275-6	A 1092	1
539			1553	— 282	A 1673	1
540		Freiberg	1551	— 270 vlg.	B 516	1
541			1553	— 283	B 517	1
542		Schneeberg	1549	— 263-4	A 1089	1
<i>Mansfeld</i>						
543	Ernst-Hoyer-Gebhardt-Albrecht	(1527-8)		Tornau 87	A 1013	1
544	Hoyer-Gebhardt-Albrecht-Philipp	(1531-40)		— 113	A 1014	1
545		1532		— 100	A 1015	1
546		1535		— 107	A 1016	1
547		1536		— 108	A 1017	1
548	Albrecht-Philipp-Johann Georg	1542		— 1018-9	A 1640, B 498	2
549		1543		— 1020	A 1641	1
550	Gebhardt-Albrecht-Philipp-Johann Georg	1545		— 891	A 1018	1
551	Gebhardt-Johann Georg	1547		— 900	A 1019	1
552	Gebhardt-Johann Georg-Peter Ernst	1547		— 906	A 1020	1
553		1552		— 910	A 1021	1
554	Hohnstein: Volkmar Wolfgang-					
		Eberwein-Ernst	1555	Knyphausen 9814	A 1585	1
555			1557	— 9815	A 869	1
<i>Stolberg-Rochefort</i>						
556	Ludwig	Nördlingen	1548	Friederich 389	A 1048	1
<i>Kwart daalder</i>						
557	Schlick: Stephan (1520—25)			Fiala 83 sq	B 518	1
<i>Schreckenberger</i>						
<i>Saksen</i>						
558	Friedrich-Albrecht-					
	Johann	Annaberg	(1498—1500)	Götz 4080 vlg.	A 1050-1	2
559	Friedrich-Georg-					
	Johann		(1500)	— —	A 1054	1
560			(1500—08)	— 4156 vlg.	A 1052-3, 1055-7, B 504	18
561		Buchholz	(1507—08)	— 4211 vlg.	A 1058-9, B 503	4
562	Friedrich-Johann-					
	Georg	Annaberg	(1508—11)	— 4355 vlg.	A 1061-2, 1663, B 506	16
563			(1512—23)	— 4362 vlg.	A 1060, 1661, B 507	16
564		Buchholz	(1508—25)	— 4377 vlg.	A 1063, 1662, B 505	5
565		onzeker		Nrs 563-5	A 1220c, B 933	2
<i>Hongarije</i>						
566	Sigismund	(1386-1437)		Cat. Montenuovo		
				307e	A 1323	1
567	Wladislaw I	(1440-4)				
				H-vogelkop	— 325i	A 259
568	Ladislas V (1453-7)			H—G	— 343a	A 261
569				K—P	— 341d	A 260
570	Matthias (1458-90)	Nagybanya			— 363r en u	A 263, 1324
571		onzeker				A 262, B 463
572	Wladislaw II	Hermannstadt			— 388ll en mm	A 264-5
	(1490-1516)					
573		Id. (H-munthamers)			—	A 266

574		Kremnitz	Réthy 388f	B 464	1
575	Lodewijk II	Kremnitz 1519	— 398s	A 267	1
576	Ferdinand I	Hermanstadt 1529	— —	A 268	1

Italië

Dubbele dukaat

577	Bologna: (doppio bolognino)	(1146—1506)	C.N.I. 10, p. 37	B 523	1
-----	-----------------------------	-------------	------------------	-------	---

Dukaat (zecchino)

578	Venetië: Antonio Veniez	(1382—1400)	Papadopoli 13, 5	B 521	1	
579	Tormaso Mocenigo	(1414—23)	— 14, 5	A 1097	1	
580	Francesco Foscari	(1423—57)	— 15, 1	B 522, 962	2	
581	Leonardo Loredan	(1501—21)	— 21, 7	A 1098, 1675	2	
582	Ferrara: Ercole I	(1471—1505)	C.N.I. 10, p. 434	A 1459	1	
583	Bologna: Giovanni Bentivoglio	(1494—1509)	— 4, p. 4	A 946	1	
584	Genoa: Battista Campofregoso	(1478—83)	— 3, p. 154	A 1218	1	
585	Florence (fiorino)	(1387)	— 12, p. 64	A 1499	1	
586		(ca. 1400)	— 12, p. 92	A 947	1	
587	Lucca (fiorino)	(15e eeuw)	— 11, p. 89	A 1174	1	
Pauselijke staat						
588	Nicolaas V	(1447-55)	Roma	Serafini 17, 23—5	A 1677, B 897	2
589	Calixtus III	(1455-8)	Roma	— 18, 16	A 1101	1
590	Pius II	(1458-64)	Roma	— 19, 5	A 1678	1
591	Sixtus IV	(1471-84)	Roma	— 22, 14—5	A 1102	1
592	Innocentius VIII	(1484-92)	Roma	— 23, 20	B 898	1
593	Alexander VI	(1492-1503)	Ancona	— 24, 19	A 1103	1
594			Bologna	— 25, 3—5	A 1104-5	2
595	Julius II	(1503-13)	Roma	— 25, 11—2	A 1106-7, B 899	3
596			Bologna	— 27, 14—5	A 1108, B 520	2
597	Leo X	(1513-21)	Roma	— 28, 4	A 1109-10	2
598			Modena	— 30, 28	A 1111	1
599	Clemens VII	(1523-34)	Bologna	— 34, 25	A 1113	1
600	Stad Rome	(ca. 1420)		— 9, 16 sq	A 1112	1
601	Napels: Ferrante	Meesterteken T	C.N.I. 19, p. 90	A 272	1	
		(1476-94)				

SUMMARY

The Amersfoort Find 1894 — In 1894 three large stoneware jars were discovered at Amersfoort containing 3662 gold and 2015 silver coins, probably the largest hoard ever found in the Netherlands. They had been buried in 1557.

After having been examined at the Royal Coin Cabinet, they were sold at two auctions and irretrievably dispersed. But the descriptions in both catalogues are sufficiently clear to recognize each coin. They do not suffice, however, to give a general idea of this hoard's significance in its historical context.

For this, first a systematic list is necessary (p. 23). A shorter list classifies the coins in the categories which were valid for the owner himself, based on the Netherlands tariff of 1548 (p. 10).

From a purely numismatic point of view, this find is of twofold importance. First it gives a great number of new variations. Secondly, its very extensiveness offers us the possibility of applying statistical methods (p. 13). The latter enable us e.g. to estimate the extent of the emissions of the Dordrecht mint.

For groups can be distinguished:

- a. Burgundian gold and silver coins from 1496 till 1557. As a debasement took place in 1496, hardly any older coin has been included.
- b. a strikingly large number of Guelders gold and silver coins, always a formidable rival for Burgundian coinage.
- c. internationally current W. European gold coins, but not one of inferior alloy.
- d. German *talers* and *schreckenbergers* but no Spanish *reals*.

Coins from the last years of Charles V, silver *Carolus* guilders and silver 4-stivers are completely lacking. These and other observations lead to the conclusion that this hoard though buried in 1557, had been gathered before 1542.

The hoard must have been gathered at Amersfoort itself which accounts for the frequency of Guelders coins.

A suggestive hypothesis is added: as the find contains 0.028 % of the then current *Philippus* and *Carolus* guilders, a similar percentage may be assumed for the other denominations. This hoard represents a value of fl. 5387:11 $\frac{3}{4}$. Therefore the total money circulation in the Netherlands at that moment may be supposed to amount to about 18 million guilders.